DOMSTOLENS DOM (TREDJE AFDELING)

30. juni 2011 *

I sag C-271/10,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Raad van State (Belgien) ved afgørelse af 17. maj 2010, indgået til Domstolen den 31. maj 2010, i sagen:

Vereniging van Educatieve en Wetenschappelijke Auteurs (VEWA)

mod

Belgische Staat,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af dommerne D. Šváby, som fungerende formand for Tredje Afdeling, R. Silva de Lapuerta, E. Juhász, J. Malenovský (refererende dommer) og T. von Danwitz,

* Processprog: nederlandsk.

generaladvokat: V. Trstenjak
justitssekretær: fuldmægtig C. Strömholm,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 24. marts 2011,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Vereniging van Educatieve en Wetenschappelijke Auteurs (VEWA) ved advocaten Y. Nelissen Grade og S. Verbeke

— den belgiske regering ved T. Materne og J.-C. Halleux, som befuldmægtigede, bistået af avocats C. Doutrelepont og K. Lemmens

— den spanske regering ved N. Díaz Abad, som befuldmægtiget

— Europa-Kommissionen ved M. van Beek og J. Samnadda, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af begrebet »vederlag«, der betales til indehaverne af ophavsretten, for offentligt udlån, i henhold til artikel 5, stk. 1, i Rådets direktiv 92/100/EØF af 19. november 1992 om udlejnings- og udlånsrettigheder samt om visse andre ophavsretsbeslægtede rettigheder i forbindelse med intellektuel ejendomsret (EFT L 346, s. 61), nu artikel 6, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/115/EF af 12. december 2006 om udlejnings- og udlånsrettigheder samt om visse andre ophavsretsbeslægtede rettigheder i forbindelse med intellektuel ejendomsret (EUT L 376, s. 28).

2 Anmodningen er blevet fremsat inden for rammerne af en sag anlagt af Vereniging van Educatieve en Wetenschappelijke Auteurs (VEWA) mod Belgische Staat med påstand om annullation af kongelig anordning af 25. april 2004 om vederlag for offentligt udlån til ophavsmænd, fortolkende og udøvende kunstnere, producenter af fonogrammer og producenter af den første optagelse af en film (herefter »den kongelige anordning«).

Retsforskrifter

EU-retten

3 7., 14., 15. og 18. betragtning til direktiv 92/100 har følgende ordlyd:

»[D]et er nødvendigt, at ophavsmænd og udøvende kunstnere sikres et rimeligt vederlag, for vedvarende at kunne hellige sig deres skabende og kunstneriske virksomhed, og de nødvendige investeringer til navnlig fremstilling af fonogrammer og film er særdeles store og risikobehæftede; muligheden for at sikre et rimeligt vederlag og at dække disse investeringer kan kun sikres effektivt, hvis de berørte rettighedshavere har en rimelig retsbeskyttelse.

[…]

[N]år en offentligt tilgængelig institutions udlån medfører betaling af et beløb, som ikke overstiger, hvad der er nødvendigt til dækning af institutionens driftsudgifter, foreligger der ikke nogen direkte eller indirekte økonomisk eller kommerciel fordel i dette direktivs forstand.

[D]et er nødvendigt at indføre en ordning, som sikrer, at ophavsmænd og udøvende kunstnere oppebærer et rimeligt vederlag, som der ikke kan gives afkald på […]

[…]

[D]et er også nødvendigt gennem en særlig ordning at beskytte i det mindste ophavsmænds rettigheder i forbindelse med offentligt udlån; enhver foranstaltning, der træffes på grundlag af artikel 5 i dette direktiv, bør imidlertid være i overensstemmelse med fællesskabsretten, særlig traktatens artikel 7.«

4 Artikel 1, stk. 1-3, i direktiv 92/100 bestemmer:

»1. Medlemsstaterne indfører i overensstemmelse med bestemmelserne i dette kapitel, jf. dog artikel 5, ret til at tillade eller forbyde udlejning og udlån af originalværker og eksemplarer af ophavsretligt beskyttede værker samt af andre frembringelser, der er nævnt i artikel 2, stk. 1.

2. I dette direktiv forstås ved »udlejning«: det forhold, at et værk med henblik på direkte eller indirekte økonomisk eller kommerciel fordel for et begrænset tidsrum stilles til rådighed med henblik på brug.

3. I dette direktiv forstås ved »udlån«: det forhold, at et værk for et begrænset tidsrum og ikke med henblik på direkte eller indirekte økonomisk eller kommerciel fordel stilles til rådighed med henblik på brug via offentligt tilgængelige institutioner.«

5 Artikel 4, stk. 1, i direktiv 92/100 har følgende ordlyd:

»Ophavsmænd og udøvende kunstnere, der overfører eller overdrager retten til at udleje et fonogram, en original film eller en kopi af en film til en producent af fonogrammer eller film, bevarer retten til at oppebære et rimeligt vederlag for udlejningen.«

6 Artikel 5, stk. 1-3, i direktiv 92/100 bestemmer:

»1. Medlemsstaterne kan gøre indskrænkninger i den eneret, der er omhandlet i artikel 1 med hensyn til offentligt udlån, såfremt i det mindste ophavsmændene oppebærer vederlag for sådant udlån. Medlemsstaterne skal frit kunne fastsætte dette vederlag under hensyn til deres målsætninger for fremme af kulturen.

2. Hvis medlemsstaterne ikke anvender den i artikel 1 omhandlede eneret til udlån for så vidt angår fonogrammer, film og edb-programmer, skal de i det mindste for ophavsmænds vedkommende indføre et vederlag.

3. Medlemsstaterne kan fritage visse kategorier af institutioner for at betale det i stk. 1 og 2 nævnte vederlag.«

7 Artikel 8, stk. 2, i direktiv 92/100 bestemmer:

»Medlemsstaterne tillægger udøvende kunstnere og fonogramfremstillere ret til vederlag, som deles mellem dem, således at brugeren betaler et rimeligt, samlet vederlag, hvis et fonogram, der er udgivet i kommercielt øjemed, eller en reproduktion af et sådant fonogram, anvendes til udsendelse ved hjælp af radiobølger eller til kommunikation til offentligheden […]«

Nationale bestemmelser

Loven af 30. juni 1994

8 Lov af 30. juni 1994 om ophavsret og beslægtede rettigheder (*Moniteur belge* af 27.7.1994, s. 19297), i den affattelse, der var været gældende siden 2005 (herefter »loven af 30. juni 1994«), gennemfører direktiv 92/100.

9 Lovens artikel 23, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Ophavsmanden kan ikke forbyde udlån af litterære værker, af databaser, af fotografiske værker, af partiturer til musikalske, lydmæssige og audiovisuelle værker, når dette udlån finder sted i et uddannelsesmæssigt eller kulturelt øjemed inden for rammerne af organisationer, der officielt er godkendt eller etableret med dette formål af de offentlige myndigheder.«

10 Nævnte lovs artikel 47, stk. 1, bestemmer:

»Den udøvende kunstner og producenten kan ikke forbyde udlån af fonogrammer eller de første filmoptagelser, når dette udlån finder sted i et uddannelsesmæssigt eller kulturelt øjemed inden for rammerne af organisationer, der officielt er godkendt eller etableret med dette formål af de offentlige myndigheder.«

11 Artikel 62, stk. 1 og 2, i loven af 30. juni 1994 har følgende ordlyd:

»1. Ved udlån af litterære værker, af databaser, af fotografiske værker eller af partiturer til musikalske værker under de betingelser, der er fastsat i artikel 23, har ophavsmanden ret til et vederlag.

2. Ved udlån af lydmæssige eller audiovisuelle værker under de betingelser, der er fastsat i artikel 23 og 47, har ophavsmanden, den fortolkende eller udøvende kunstner og producenten ret til et vederlag.«

12 Lovens artikel 63, stk. 1 og 3, bestemmer:

»Efter drøftelser med institutioner og selskaber, der forvalter ophavsrettigheder, fastsætter ministeren størrelsen af det vederlag, der er nævnt i artikel 62 […]

[…]

Efter drøftelse med de sproglige fællesskaber og i givet fald på deres foranledning, fastsætter kongen for visse organer, der er godkendt eller etableret af de offentlige myndigheder, en fritagelse eller en fast pris pr. udlån for at finansiere det vederlag, der er omhandlet i artikel 62.«

Den kongelige anordning

13 Den kongelige anordning gennemfører artikel 5 i direktiv 92/100.

14 Den kongelige anordnings artikel 4, stk. 1-3, har følgende ordlyd:

»Vederlagets størrelse i artikel 62 i loven [af 30. juni 1994] er fastsat til 1 EUR pr. år pr. voksen person, som er indskrevet ved de i artikel 2 anførte institutioner, der foretager udlån, for så vidt som vedkommende i det mindste har foretaget et lån i referenceperioden.

Vederlagets størrelse i artikel 62 i loven [af 30. juni 1994] er fastsat til 0,5 EUR pr. år pr. mindreårig person, som er indskrevet ved de i artikel 2 anførte institutioner, der foretager udlån, for så vidt som vedkommende i det mindste har foretaget et lån i referenceperioden.

Såfremt en person er indskrevet ved mere end en institution, der foretager udlån, betales vederlaget kun én gang for denne person.«

Tvisten i hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

15 VEWA er et belgisk ophavsretsselskab.

16 Den 7. juli 2004 anlagde VEWA annullationssøgsmål ved Raad van State til prøvelse af den kongelige anordning.

17 Til støtte for sit søgsmål har VEWA navnlig anført, at den kongelige anordnings artikel 4, der fastsætter et fast vederlag på 1 EUR pr. person pr. år, tilsidesætter bestemmelserne i direktiv 92/100, som kræver, at der betales et »rimeligt vederlag« for udlån eller leje.

18 Den forelæggende ret har anført, at artikel 4, stk. 1, og artikel 8, stk. 2, i direktiv 92/100 henviser til et »rimeligt vederlag«, mens direktivets artikel 5, stk. 1, kun nævner et »vederlag«. Den har tilføjet, at selv om Domstolen allerede har haft lejlighed til at fortolke begrebet »rimeligt vederlag« i direktivets artikel 8, stk. 2 (dom af 6.2.2003, sag C-245/00, SENA, Sml. I, s. 1251) og tage stilling til artikel 5, stk. 3, i direktiv 92/100 vedrørende muligheden for at fritage visse kategorier af institutioner fra forpligtelsen til at svare vederlag (dom af 26.10.2006, sag C-36/05, Kommissionen mod Spanien, Sml. I, s. 10313), har den imidlertid endnu ikke taget stilling til begrebet »vederlag« i direktivets artikel 5, stk. 1.

19 På denne baggrund har Raad van State besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Er artikel 5, stk. 1, i […] direktiv 92/100[…], nu artikel 6, stk. 1, i […] direktiv 2006/115[…], til hinder for en national bestemmelse, der som vederlag foreskriver et fast beløb på 1 EUR pr. voksen person pr. år og 0,5 EUR pr. mindreårig person pr. år?«

Om det præjudicielle spørgsmål

20 Med det præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100 er til hinder for en lovgivning som den i

hovedsagen omhandlede, der indfører en ordning, hvorefter vederlaget til ophavsmændene i tilfælde af offentligt udlån udelukkende beregnes i forhold til antallet af lånere, der er indskrevet ved de offentlige institutioner, på baggrund af et fastsat beløb pr. låner pr. år.

21 Indledningsvis bemærkes, at ophavsmændene i medfør af artikel 1, stk. 1, i direktiv 92/100 har eneret til at tillade eller forbyde udlånet. Hvad imidlertid nærmere bestemt angår offentligt udlån giver artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100 medlemsstaterne mulighed for at fravige denne eneret.

22 I det omfang iværksættelsen af denne fakultative fravigelse tilsidesætter ophavsmændenes eneret, eftersom de fratages deres ret til at tillade eller forbyde en bestemt form for udlån, betinges denne mulighed af, at ophavsmændene modtager et vederlag for dette udlån.

23 Med henblik på først og fremmest at klarlægge, hvem det påhviler at svare ophavsmændene vederlag i tilfælde af offentligt udlån, skal det fremhæves, at artikel 1, stk. 3, i direktiv 92/100 definerer udlån som det forhold, at et værk for et begrænset tidsrum og ikke med henblik på direkte eller indirekte økonomisk eller kommerciel fordel stilles til rådighed med henblik på brug via offentligt tilgængelige institutioner. Det kan af denne definition og af nævnte direktivs formål udledes, at det er den omstændighed, at de offentlige institutioner stiller værker til rådighed, hvilket muliggør deres udlån, og ikke det egentlige udlån af visse værker, som de personer, der er indskrevet ved institutionerne, foretager, der udgør grundlaget for forpligtelsen til at svare ophavsmændene vederlag. Det påhviler derfor principielt de institutioner, der stiller værker til rådighed, at svare ophavsmændene vederlag.

24 Denne konklusion bekræftes forudsætningsvis i artikel 5, stk. 3, i direktiv 92/100, der giver medlemsstaterne mulighed for at fritage visse kategorier af institutioner, der foretager udlån, for at betale vederlaget.

25 Hvad dernæst angår begrebet vederlag har Domstolen allerede fastslået, at det følger såvel af kravene om en ensartet anvendelse af fællesskabsretten som af lighedsprincippet, at en bestemmelse i fællesskabsretten, som ikke indeholder nogen udtrykkelig henvisning til medlemsstaternes ret med henblik på at fastlægge dens betydning og rækkevidde, normalt skal undergives en selvstændig og ensartet fortolkning i hele Fællesskabet, som skal søges under hensyntagen til bestemmelsens kontekst og formålet med den pågældende ordning (jf. bl.a. dom af 9.11.2000, sag C-357/98, Yiadom, Sml. I, s. 9265, præmis 26, og SENA-dommen, præmis 23).

26 Dette gælder for begrebet »vederlag« i artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100, der ikke er defineret i nævnte direktiv (for så vidt angår begrebet »rimeligt vederlag« jf. analogt SENA-dommen, præmis 24).

27 Angående konteksten for vederlagsbegrebet skal det bemærkes, at direktiv 92/100 ikke er den eneste akt på området for intellektuel ejendomsret, og at begrebet vederlag, henset til Unionens retsordens krav om enhed og sammenhæng, skal fortolkes i lyset af de regler og principper, der er fastsat i de samlede direktiver om intellektuel ejendomsret, som fortolket af Domstolen.

28 I denne henseende har Domstolen allerede i forbindelse med fortolkningen af begrebet »rimeligt vederlag« på området for reproduktion til privat brug, der nævnes i artikel 5, stk. 2, litra b), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22. maj 2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet (EFT L 167, s. 10), fastslået, at denne kompensation har til formål at beskytte ophavsmændene på tilfredsstillende vis for anvendelse uden tilladelse af deres beskyttede værker, hvorfor den skal anses for en modydelse for ophavsmandens tab som følge af reproduktionen (jf. i denne retning dom af 21.10.2010, sag C-467/08, Padawan, Sml. I, s. 10055, præmis 39 og 40).

29 Det er rigtigt, at fællesskabslovgiver inden for rammerne af direktiv 92/100, i tilfælde, hvor der gøres undtagelse fra ophavsmændenes eneret, har anvendt begrebet »vederlag« i stedet for »kompensation«, som anvendes i direktiv 2001/29. Begrebet »vederlag« har imidlertid også til formål at indføre en godtgørelse for ophavsmændene, da den indtræffer i en tilsvarende situation, eftersom værkerne anvendes i forbindelse med offentligt udlån uden tilladelse fra ophavsmændene, hvilket medfører skade for sidstnævnte.

30 Det skal desuden bemærkes, at artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100 kun nævner et »vederlag«, mens samme direktivs artikel 4, stk. 1, der vedrører leje, systematisk henviser til et »rimeligt vederlag«. Begrebet »rimeligt vederlag« findes også i direktivets artikel 8, stk. 2, der vedrører radio- og fjernsynsudsendelse og anden kommunikation til almenheden. Denne forskel i udformningen indebærer, at de to anførte begreber ikke skal fortolkes ens.

31 Det fremgår ligeledes af 18. betragtning til direktiv 92/100, at det er nødvendigt at fastsætte en særlig ordning for offentligt udlån med henblik på at beskytte ophavsmændenes rettigheder. Følgelig skal ordningen for offentligt udlån betragtes som forskellig fra de andre ordninger, der er defineret i dette direktiv. Det samme gør sig gældende for så vidt angår de forskellige bestemmelser i ordningerne, herunder bestemmelsen om godtgørelse af ophavsmændene.

32 Hvad endelig angår størrelsen på vederlaget skal det bemærkes, at Domstolen allerede for så vidt angår begrebet »rimeligt vederlag« i artikel 8, stk. 2, i direktiv 92/100 har fastslået, at dette vederlag forudsætter, at dets rimelige karakter bl.a. skal fortolkes under hensyn til værdien af anvendelsen af et beskyttet værk i den økonomiske omsætning (jf. i denne retning SENA-dommen, præmis 37).

33 Som anført i denne doms præmis 23, er udlån i overensstemmelse med artikel 1, stk. 3, i direktiv 92/100 imidlertid ikke af direkte eller indirekte økonomisk eller kommerciel karakter. På denne baggrund kan anvendelsen af et beskyttet værk i forbindelse med offentligt udlån ikke fortolkes under hensyn til dets værdi i den økonomiske omsætning. Følgelig er størrelsen på vederlaget nødvendigvis mindre end størrelsen på et rimeligt vederlag eller kan endda fastsættes forud med henblik på at give kompensation for samtlige de omhandlede beskyttede værker, der er stillet til rådighed.

34 Under alle omstændigheder skal det vederlag, der skal fastsættes, i overensstemmelse med, hvad der er anført i syvende betragtning til direktiv 92/100, således kunne gøre det muligt for ophavsmændene at oppebære et rimeligt vederlag. Vederlagets størrelse må derfor ikke udelukkende være symbolsk.

35 Hvad nærmere bestemt angår kriterierne for fastsættelsen af størrelsen på det vederlag, der skal ydes ophavsmændene i tilfælde af offentligt udlån, skal det bemærkes, at der ikke er nogen objektiv grund, der kan begrunde, at Fællesskabets retsinstanser nærmere fastsætter præcise regler for fastlæggelse af et ensartet vederlag, hvilket nødvendigvis ville indebære, at Domstolen sætter sig i medlemsstaternes sted, for hvilke direktiv 92/100 ikke fastsætter noget særligt kriterium. Det tilkommer således udelukkende medlemsstaterne på deres område at fastlægge de mest relevante kriterier for at sikre, at dette fællesskabsbegreb respekteres inden for de grænser, der er fastsat ved fællesskabsretten og navnlig ved direktiv 92/100 (jf. analogt SENA-dommen, præmis 34).

36 Artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100 overlader efter sin ordlyd en vid skønsmargen til medlemsstaterne. De kan nemlig fastsætte størrelsen på det vederlag, der skal ydes ophavsmændene i tilfælde af offentligt udlån under hensyn til deres egne målsætninger for fremme af kulturen.

37 Eftersom vederlaget, som det konstateres i denne doms præmis 28 og 29, udgør modydelsen for ophavsmændenes tab som følge af anvendelsen af deres værker uden deres tilladelse, kan fastsættelsen af størrelsen på dette vederlag imidlertid ikke betragtes

fuldstændigt isoleret fra de poster, der indgår i et sådant tab. Idet tabet er en følge af det offentlige udlån, dvs. den omstændighed, at de for offentligheden tilgængelige institutioner stiller beskyttede værker til rådighed, skal størrelsen på vederlaget fastsættes under hensyntagen til omfanget af denne tilrådighedsstillelse.

38 Jo flere beskyttede værker en institution stiller til rådighed til offentligt udlån, i desto højere grad udsættes ophavsmændenes rettigheder således for skade. Heraf følger, at størrelsen på det vederlag, en sådan institution skal betale, skal tage hensyn til antallet af værker, der er stillet til rådighed for offentligheden, og følgelig, at de store institutioner, som foretager offentligt udlån, skal betale et større vederlag end de mindre institutioner.

39 Desuden er den omhandlede offentlighed, dvs. antallet af lånere, der er indskrevet ved en institution, der foretager udlån, ligeså relevant. Jo flere personer, der har adgang til de beskyttede værker, desto større er skaden således på ophavsmændenes rettigheder. Heraf følger, at størrelsen på det vederlag, der skal betales til ophavsmændene, ligeledes skal fastsættes under hensyntagen til antallet af lånere, der er indskrevet ved institutionen.

40 Det er i hovedsagen ubestridt, at den ordning, som er indført ved den kongelige anordning, tager hensyn til antallet af lånere, der er indskrevet ved de institutioner, der foretager offentligt udlån, men ikke antallet af værker, der stilles til rådighed for offentligheden. Der tages således hverken i tilstrækkelig grad hensyn til omfanget af ophavsmændenes tab eller til princippet om, at de skal oppebære et vederlag, der svarer til et rimeligt vederlag, som anført i syvende betragtning til direktiv 92/100.

41 Denne anordnings artikel 4, stk. 3, bestemmer desuden, at når en person er indskrevet ved flere institutioner, betales vederlaget kun én gang for denne person. I denne forbindelse har VEWA på det offentlige retsmøde anført, at 80 % af institutionerne i det franske fællesskab i Belgien gør gældende, at en stor del af deres læsere ligeledes

er indskrevet ved andre institutioner, der foretager udlån, hvorfor disse læsere ikke er medregnet i forbindelse med betalingen af den omhandlede ophavsmands vederlag.

42 På denne baggrund kan nævnte ordning medføre, at adskillige institutioner i praksis næsten er fritaget fra forpligtelsen til at svare vederlag. En sådan praktisk undtagelse er ikke forenelig med artikel 5, stk. 3, i direktiv 92/100 som fortolket af Domstolen, hvorefter det kun er et begrænset antal af kategorier af institutioner, der potentielt er forpligtet til at betale et vederlag i medfør af artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100, som kan fritages fra denne betaling (jf. dommen i sagen Kommissionen mod Spanien, præmis 32).

43 Henset til det ovenstående, må det forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 5, stk. 1, i direktiv 92/100 er til hinder for en lovgivning som den i hovedsagen omhandlede, der indfører en ordning, hvorefter vederlaget til ophavsmændene i tilfælde af offentligt udlån udelukkende beregnes i forhold til antallet af lånere, der er indskrevet ved de offentlige institutioner, på baggrund af et fastsat beløb pr. låner pr. år.

Sagens omkostninger

44 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

Artikel 5, stk. 1, i Rådets direktiv 92/100/EØF af 19. november 1992 om udlejnings- og udlånsrettigheder samt om visse andre ophavsretsbeslægtede rettigheder i forbindelse med intellektuel ejendomsret er til hinder for en lovgivning som den i hovedsagen omhandlede, der indfører en ordning, hvorefter vederlaget til ophavsmændene i tilfælde af offentligt udlån udelukkende beregnes i forhold til antallet af lånere, der er indskrevet ved de offentlige institutioner, på baggrund af et fastsat beløb pr. låner pr. år.

Underskrifter